

LA PROSA DE MÀRIUS TORRES

Estudi i edició de
Jordi Julià i Pere Ballart

Col·lecció **Singularitats**

ÍNDEX

- 13 INTRODUCCIÓ A LA PROSA DE MÀRIUS TORRES, *per Jordi Julià i Pere Ballart*

- 39 ARTICLES DE *LA JORNADA* I DE *L'IDEAL* (1934-1936)
- 41 Columnisme en temps de República: de l'art a la política, *per J.J. i P.B.*
- 56 El concert de la Filharmònica
- 57 Les exposicions
- 58 Concert per l'Orfeó Lleidatà
- 59 Concert per l'Orquestra Filharmònica
- 60 Comentaris de circumstàncies
- 62 Concert per l'Orquestra Filharmònica de Lleida
- 63 El trasllat del Museu Morera
- 64 Després del triomf
- 65 Les sancions i els miracles
- 67 Els carrers de la ciutat
- 68 *Desordre*
- 69 Set consignes
- 70 L'esvàstica contra la creu
- 72 Els nets de Romeu i Julieta
- 73 L'endemà del Dia del Llibre
- 74 El gran teatre del món
- 75 Veritats sobre els Jocs Florals
- 77 Llibres lleidatans
- 78 Divagació sobre els uniformes
- 80 Al marge d'un centenari
- 81 Una profecia de Baroja
- 82 Un senyal

85	NARRACIONS (1933-1940)
87	Entre l'experiència i la invenció: la narrativa curta, <i>per J.J. i P.B.</i>
108	Llàstima que no hagués anat així
117	La segona amor
120	Iniciament
121	Història d'un <i>gentleman</i>
128	Romança sense paraules
132	El cor i les roses
137	Jardinet persa a la manera de Saadi
143	NOVEL·LA (1936)
145	El diari inacabat d'un metge jove: una novel·la, <i>per J.J. i P.B.</i>
192	Crònica d'un metge novell
245	DIETARIS (1936-1937)
247	Dos dietaris, dues maneres, <i>per J.J. i P.B.</i>
280	Dietari per al Víctor
302	Dietari del tombant de l'any
335	CORRESPONDÈNCIA: UNA TRIA (1936-1942)
337	El diàleg epistolar de Màrius Torres, <i>per J.J. i P.B.</i>
389	Carta a Mercè Figueras (7/III/1937)
391	Carta a Mercè Figueras (22/VI/1937)
395	Carta a Mercè Figueras (27/IX/1937)
397	Carta a Mercè Figueras (3/XI/1937)
400	Carta a Mercè Figueras (1/III/1938)
402	Carta a la família Torres (4/V/1938)
404	Carta a Carles Riba (9/X/1938)
405	Carta a Helena Pereña (25/X/1938)
409	Carta a Carles Riba (8/XII/1938)
412	Carta a la família Torres (16/I/1939)
413	Carta a Mercè Figueras (22/VIII/1939)
414	Carta a Mercè Figueras (3/II/1940)
416	Carta a Mercè Figueras (3/III/1940)
418	Carta a Joan Sales i Núria Folch (7/X/1940)
421	Carta a Joan Sales (11/XII/1940)

- 423 Carta a la família Torres (16/I/1941)
425 Carta a Joan Sales i Núria Folch (28/IX/1941)
428 Carta a Víctor Torres (22/I/1942)
430 Carta a Carles Riba (14/VII/1942)
432 Carta a Joaquim Gili (10/XII/1942)
- 435 ASSAIGS (1937-1941)
437 Filosofia, literatura, història: la inquietud humanística, *per J.J. i P.B.*
449 Variacions sobre el mateix tema
451 Reflexions sobre el fet d'escriure
453 Per què no sóc demòcrata
- 459 PROSES DESCRIPTIVES (1933-1937)
461 Topografia i etopeia: viatges, paisatges i retrats, *per J.J. i P.B.*
498 Viatge a Itàlia
501 Viatge al Pirineu de Lleida
502 Apunts per al retrat de Mercè Figueras
503 Cal Gregori de Puigvert
505 Comentari a una fotografia de Víctor Torres
506 Comentari a la fotografia de l'avi Marià i Màrius Torres

INTRODUCCIÓ A LA PROSA DE MÀRIUS TORRES

Vist des de molt lluny, des de la fondalada que remunta la carretera de Sant Quirze Safaja a Centelles, entre boscos d'alzines i pins, el Puig d'Olena sembla un veritable niu d'àguiles. A tocar del cel, enfilat dalt de la carena ben alta i sobre un relleix de pedra que li fa de respatl·ler, poc més que un diminut rectangle blanc, ofert al sol del matí, delata que la muntanya no és completament solitària. Un seguit inacabable de revolts va acostant-nos-en la imatge, definint, de mica en mica, la forma allargada de l'edifici, la simetria dels seus pavellons i, més tard, el color rogenc de les teulades. Després la perspectiva fa desaparèixer del tot la imponent baluerna i durant molta estona l'espessor de les pinedes ja no deixa veure res més que el dibuix sinuós de l'asfalt. Per fi, una desviació que mena directament fins al destí previst fa que, tot de sobte, com per sorpresa, ens trobem davant mateix del cèlebre sanatori antituberculós, bastit aquí dalt a principis dels anys trenta. Als últims trams de carretera res no feia preveure que la construcció havia d'interrompre d'una manera tan abrupta el curs ondulat i boscós d'aquestes altures, i això en redobla l'efecte. Però més que les dimensions de l'establiment, més que la blancor de les seves parets que miren a migdia, el que impressiona és la seva solitud, l'aïllament d'una situació tan ben escollida; sobretot, un silenci que suspèn l'ànim quan ens atansem al panorama, dilatadíssim, que s'estén al davant de l'edifici, a l'extrem del jardí que hi ha al peu de la façana, dels seus balcons i galeries. El visitant ocasional tal vegada imagina que està repetint una mirada que ja van dedicar a aquest mateix paisatge Antoni Tàpies, Carles Riba o Josep Maria Castellet, tots ells en un moment o altre, durant més o menys temps, estadants de la casa. Però el que sens dubte no podrà considerar sense emoció és que, per al poeta Màrius Torres, aquest mateix cel, aquests murs i aquests arbres van constituir tot el seu món, dia per dia, durant els últims set anys que va viure, des del desembre de 1935 fins al desembre de 1942. El paisatge no ha canviat gens i, ara com llavors, només alguna casa de pagès disseminada pels turons

que hi ha a la vista recorda que hi ha una altra vida més enllà, molt lluny de l'ordre que sembla encloreure aquesta institució, que avui ha substituït les funcions de sanatori per les de l'atenció social. Dins l'establiment es conserven intactes la cambra del poeta, austera i blanca, i l'espai comunitari, amb el piano i els quadres i part del mobiliari original, fins al punt que hom diria que creu sentir-hi, com en un eco, tot de rialles i veus i músiques d'un passat que aquesta sala desmenteix que sigui tan llunyà. Segurament, però, enlloc com aquí fora, al «jardí muntanyenc, senyorívol i tosc», com el poeta el va descriure, la seva presència no sembla gens remota. Potser perquè tot és idèntic a aleshores, amb la mateixa «vall pintoresca, i a l'altra banda el pare Montseny blau i enlairat» davant els ulls, aquest és un indret on la idea de tornar a Màrius Torres no resulta gens capriciosa ni estranya, on el propòsit de donar vida de nou a la seva paraula sembla una aventura atractiva i possible, digna de consagrar-hi temps i esforç, i amb una previsible recompensa: recuperar una veu única, alhora lúcida i tendra, lírica i severa, angèlica i humana. Els autors d'aquest llibre que el lector té ara a les mans no és pas el primer cop que ho intentem: en anys i projectes diversos hem parlat de la seva poesia i de les seves traduccions, i més recentment ens hem capbussat en tots els seus papers per tal d'aixecar-ne allò que en vam dir el retrat intel·lectual. Tenim clar fa força temps que molt pocs autors com Màrius Torres ens deixen accedir millor a través de l'escriptura a la seva intimitat personal més autèntica i profunda. Si a cada pas les seves pàgines ens el fan tan present com el seu record en aquest jardí de Puig d'Olena, és lògic que fos aquí que decidíssim que calia invocar-lo de nou i fer que ens repetís tot el que va pensar i va sentir des d'aquest mirador del Vallès els darrers dies de la seva vida. Com altres cops la seva poesia, és avui la seva prosa, en tots els variats gèneres en què va practicar-la, el nostre objecte d'estudi, el seu regal —humils intermediaris de la seva obra, com som— a tot de nous lectors, presents i futurs.

«No cal dir amb quins sentiments quedo. [...] No cal que us ho digui. Hauria volgut veure-us abans, però ja veig que no podrà ser. [...] Us estimo tant, que el sol fet d'estimar-vos així em mitiga, i m'aconsola en la pena d'haver-nos de separar. Amunt! La costa és dura; ja ens trobarem dalt. No sé què dir.» Amb aquestes paraules tancava Màrius Torres el 16 de gener de 1939 una carta a la seva família, que acabava de passar la frontera francesa camí de l'exili. Eren les hores més amargues d'un malson que havia començat exactament tres anys abans i del qual, si es pot dir així, el seu protagonista no despertaria mai més. Imaginem un jove de vint-i-cinc anys, que s'acaba de doc-

torar en medicina interna i que comença a exercir a la consulta del seu pare, també metge, exalcalde de Lleida i diputat del Parlament de Catalunya. Un jove ple d'il·lusions, amb un futur prometedor, que col·labora fent classes a l'Ateneu Popular i que té afició a escriure ocasionalment contes i poesies. Un jove a qui se li declara una tuberculosi en un primer brot la primavera de 1935 i més tard, d'una manera virulenta i definitiva, el desembre d'aquell mateix any. És llavors quan el seu estat obliga a traslladar-lo cap al Vallès, a Sant Quirze Safaja, al sanatori antituberculós de Puig d'Olena, i la seva vida fa un gir radical. En pocs mesos Màrius Torres, amb la malaltia condemnant-lo a les condicions de repòs més severes, haurà de viure, a distància i com a testimoni impotent, primer l'esclat de la Guerra Civil, després l'allistament del seu germà Víctor i, de mica en mica, la desfeta total del seu país, la persecució de la seva llengua, la conculcació de tots els drets en què ell havia cregut. L'exili familiar significarà dir adeu per sempre als qui més estima i no tornar-los a veure, quan ja per davant no li queda altra cosa que la minsa esperança de refer-se d'una tisi que l'emmagreix i el debilita cada cop més.

Algú que no fos fet d'una pasta excepcional com Màrius Torres hauria defallit davant qualsevol d'aquestes adversitats. Ell, però, va resoldre fer-hi front de l'única manera que sabia: posant-se a escriure. Durant els set anys que va passar amb la plana del Vallès al fons, Torres va escriure articles, cartes, assaigs, contes, dietaris, traduccions, un embrió de novel·la i, naturalment, aquells poemes que li asseguren un lloc d'excepció entre els millors poetes catalans del segle xx. Viscuda a Puig d'Olena, l'experiència terrible que va patir el poeta lleidatà, gràcies a la seva escriptura, va passar a convertir-se per a tots els seus lectors en una lliçó de vida. Ell mateix ho confessava en una commovedora carta dels seus últims temps a la seva família, on deia: «Quina lliçó de vida! Qui podia imaginar, quan fa prop de sis anys vaig pujar al sanatori, que aquella malaltia que semblava truncar la meua vida i la meua missió, m'anava a revelar, en realitat, la meua vida i la meua missió?» (1/X/1941). Avui nosaltres, com a modestos deixebles d'aquesta lliçó que voldríem ser, venim a acostar una mica més una figura de les nostres lletres que, si bé ha estat prou reconeguda com a magnífic poeta, encara espera una valoració que faci justícia als mèrits que al nostre entendre té també la seva obra escrita en prosa. Tot seguit, doncs, passem a presentar-vos quines són les seves característiques i quines les seves virtuts, en el mateix ordre en què aquest volum les anirà repassant, començant pels articles de crítica i d'opinió que va publicar a la premsa lleidatana. A continuació ens ocuparem de la narrativa: els

contes que va començar a escriure bo i coincidint amb els darrers anys d'estudis a Barcelona i que refarà un cop ja sigui a Puig d'Olena, i una novel·la de formació inacabada amb forma de diari personal. Analitzarem després una dedicació fugaç a la prosa dietarística, amb dos quaderns escrits al llarg de l'últim terç de 1936 i els primers dies de 1937 un cop ja ha esclatat la guerra. A part, no podem deixar de banda l'abundosa producció epistolar que s'ha conservat, en part emesa durant la seva estada al sanatori, adreçada a diferents destinataris i molt especialment a Mercè Figueras —inspiradora de la seva Mahalta poètica—, correspondència de la qual oferim aquí una mostra representativa. El volum s'acaba amb l'aportació de Torres al terreny de l'assaig, breu però molt significativa, i al calaix de sastre de la seva prosa descriptiva, amb què va retratar alguns personatges i paisatges del seu entorn en diferents períodes dels seus últims anys de vida. En línies generals i amb molt poques excepcions, aquesta trajectòria segueix un criteri cronològic, que permet de passada donar idea de quina va ser l'evolució formativa, d'un gènere a un altre, de l'escriptor. Hem exclòs voluntàriament del nostre estudi la peça dramàtica *Una fantasma com n'hi ha poques* (1935), perquè, tot i estar escrita en prosa, pertany de ple al gènere teatral i, per tant, respon a unes convencions pragmàtiques que difereixen tant de les pròpies de la ficció narrativa com de les de la literatura del jo.

Identificar algun aspecte de la vida de Màrius Torres per al qual l'ingrés a Puig d'Olena no significués una ruptura és una missió difícil. Però n'hi ha un, si més no, en què la continuïtat amb l'etapa anterior sí que es va produir. Ens referim a la seva tasca com a periodista d'opinió. En efecte, els articles que Torres va enviar regularment entre 1934 i 1936 al setmanari lleidatà *L'Ideal*, vinculat a Esquerra Republicana de Catalunya (una publicació que també va dur el nom provisional de *La Jornada*), romanen com una de les facetes més interessants de la seva prosa i constitueixen —pel fet de ser els seus únics textos publicats en vida— un exemple molt afinat de les seves qualitats com a escriptor. És significatiu que es deixin classificar en dos àmbits força ben diferenciats: els que practiquen la crítica literària i artística i els que opinen sobre l'actualitat política. No és gens estrany que molts dels primers anessin signats amb el nom real del poeta i que la majoria dels segons —els polítics, ja ho hem dit— apareguessin sota pseudònim, signats com a «Gregori Sastre». Una precaució, malgrat tot, que no va deslliurar Torres, l'any 1939, ja en la nova situació, de ser imputat en nom de la Ley de Responsabilidades Políticas en un procés engegat arran precisament d'aquests darrers articles.

Tot plegat, art i política, parlem d'una vintena llarga de col·laboracions de la qual tenim constància documental; és un nombre que podria augmentar si s'acabessin localitzant els últims articles escrits durant la guerra, la tardor de 1936, però als quals fins avui, atès que cap institució pública no conserva una col·lecció sencera del setmanari *L'Ideal*, no hem pogut tenir accés. Tanmateix, una de les primícies que el nostre estudi sí que pot oferir, i ho diem amb orgull, és la notícia i l'anàlisi dels quinze articles apareguts a *L'Ideal* durant l'any 1936 fins al juliol, quan l'aixecament militar i l'inici de la guerra van suspendre la publicació. En una paraula, tots els articles conservats que ja va escriure a Puig d'Olena. Fins ara ningú els havia localitzat ni examinat i creiem que presenten un valor excepcional si es vol comprendre en profunditat tant la ideologia de Torres com la seva escriptura en prosa.

Com a crític d'art, com a ressenyista de les novetats literàries, Torres demostra ser un jutge imparcial, absolutament al dia, que no es deixa subornar per cap xovinisme i que està a favor d'un art que pugui arribar al major nombre de receptors. Número a número el veiem comentar concerts, exposicions de pintura, fer revista de llibres i fins i tot, cosa curiosa, opinar sobre cinema. Que, per exemple, fos un declarat defensor d'exhibir les pel·lícules estrangeres sense doblar, en la llengua original, pot il·lustrar la seva concepció de respecte absolut per la feina dels creadors, també dins l'art del cinema.

L'interès majúscul, però, cal que recaigui sobre els seus articles polítics. Si en els dels anys 1934 i 1935 veiem Torres ironitzar sobre el populisme de Mussolini o criticar la CEDA i Gil Robles per la seva actitud després dels anomenats Fets d'Octubre, amb una aferrissada defensa de les regles del parlamentarisme democràtic, el seguit d'articles de l'any 1936 abunda en la seva denúncia del totalitarisme hitlerià i en la seva promoció de l'ús de la llengua catalana malgrat les restriccions. Era arribat el moment de comprometre's i, des de la situació imposada per la malaltia, Torres tenia molt clar que escriure per a *L'Ideal* «és la sola cosa que puc fer per ajudar els meus en la lluita», com anota al seu dietari el 25 de novembre de 1936. Sempre ocurrent, amb una finor d'estil que no priva els seus arguments de ser punyidors, Torres parla sovint sobre l'agitada situació catalana i el seu difícil encaix a Espanya, en uns termes que per desgràcia resulten encara d'una actualitat indiscutible. Sembla que l'expedient polític pel qual va ser represaliat recolzava sobre un dels últims articles, que no hem llegit, però al qual Torres al·ludeix al *Dietari del tombant de l'any* i que tractava de la creació d'un exèrcit català. No és improbable, però, que la persecució hagués arrencat d'un article de fe-

brer de 1936 excepcionalment signat com a «Màrius Torres» i titulat «Després del triomf». El triomf era, evidentment, el del Front Popular a les eleccions d'aquell febrer, i encara impressiona la contundència amb què el poeta tancava aquell article:

El 19 de novembre de 1933 apreníem que desunits els esquerristes no podem vèncer. Ara aprenem que, aplegats en un sol Front, no podem perdre. Recordem-ho sempre que calgui lluitar. Perquè, no ens fem il·lusions, caldrà lluitar molt temps, encara. Lluitar, no cal dir-ho, democràticament. Perquè l'altra lliçó del 16 de febrer és aquesta. En els nostres climes, la democràcia és, per ara —que per molts anys!—, la manera més neta, més senzilla, i més eficaç, de fer una revolució.

Probablement, la faceta artística menys reconeguda de totes les que Màrius Torres va conrear en un moment o altre de la seva vida és la de narrador. Potser costa concebre que «el metge que feia versos» fos capaç de construir literàriament, amb paciència, vides i situacions fictícies; però el cert és que Torres també va provar fortuna en el terreny del relat, encara que sigui marginal dins la seva obra. En el camp concret de la narrativa curta, la seva producció comprèn set obres, quatre de les quals són anteriors a la seva arribada al sanatori, mentre que les últimes tres són ja escrites a Puig d'Olena. Podem parlar de dues menes de conte molt ben diferenciades: en la primera, Torres utilitza gairebé «en brut», per dir-ho així, material autobiogràfic o bé anècdotes personals o familiars que coneix de primera mà. Així, per exemple, del seu enamorament frustrat de Júlia Coromines, quan tots dos eren estudiants de medicina, neix «Llàstima que no hagués anat així», que reescriu aquesta història però provant de donar-li un *happy ending*. Dels records de la infantesa a casa dels cosins Pereña, al secà de Lleida, surt «La segona amor», i de les primeres experiències com a metge, a la consulta del seu pare, es nodreix «Iniciament». L'altre bloc és, per contra, el de les narracions marcadament «literàries», que s'ambienten en espais sense cap connexió amb l'experiència de l'autor i revelen la voluntat d'exhibir un estil elegant i cosmopolita. N'és un bon exemple «Història d'un *gentleman*», sobre un oficial de marina anglès que creu injustament que la seva dona és infidel. És un relat melodramàtic però d'una gran penetració psicològica, que acusa de manera clara la devoció que Torres sentia per un novel·lista anglès, Maurice Baring, del qual fa grans elogis en la seva correspondència.

La vida al sanatori i el seu repòs imposat van convertir Torres en un lector voraç, majoritàriament de narrativa, però la seva dedicació al gènere ja no va produir més que tres noves narracions, molt més refinades, aconseguides i madures que les anteriors, però que revelen que l'autor ja era conscient que allò que buscava d'un conte podia donar-li-ho, i amb molt més bons resultats, la poesia. «Romança sense paraules» és de nou una evocació nostàlgica de la Barcelona que Torres va conèixer com a universitari; com el títol musical suggereix, l'anècdota és mínima i és la descripció i l'atmosfera allò que millor captura l'estil de l'escriptor. «El cor i les roses» és una narració que ens trasllada a la Itàlia del *Decameró*, context per a una història fantàstica en què un anatomista dissectiona el cadàver d'una noia el cor de la qual encara batega després de morta. L'esteticisme de la descripció és tan evident com els referents decadentistes. Finalment, el «Jardinet persa a la manera de Saadi» és una col·lecció de deu microrelats, algun dels quals no supera les deu línies, escrits a la manera d'un autor persa del segle XIII, Saadi, i que, per entendre'ns, recreen el mateix Orient mític de *Les mil i una nits*. Les històries que s'hi expliquen contenen totes una moralitat implícita, i la seva estructura és tan esquemàtica com la de la narrativa folklòrica. Tot fa evident que els contes d'aquesta segona etapa, que substitueixen la peripècia per l'estampa i l'acció per la imatge, són, deixant de banda la seva qualitat intrínseca considerable, un indicatiu segur que Torres ja havia meditat en l'època que els escrivia que el seu destí literari no podia ser cap altre que el de poeta líric.

Si al capdavant el nostre recorregut per la prosa de Torres hagués de resultar original per una sola cosa, és ben probable que fos pel relleu que hi hem volgut donar al seu text més important, una «temptativa de novel·la», si més no per la desproporció entre l'interès i els mèrits objectius de l'escrit i l'escassa, per no dir nul·la, atenció crítica de què ha estat mereixedor. No deuen haver estat pocs els qui, enganyats per l'aparença de diari personal, amb entrades periòdiques de datació consecutiva, han cregut durant molt temps que el text no devia ser sinó un altre dels diversos escrits dietarístics del poeta. De manera ben premeditada, però, aquest peculiar model de discurs no dona aquí forma immediata a cap registre d'experiències personals, sinó que es converteix en el canemàs d'una ficció narrativa dilatada i complexa: l'aparent diari és en realitat una novel·la. Amb la llicència (relativa) de manllevar els termes amb què el mateix Torres s'hi refereix en una carta, l'hem titulada *Crònica d'un metge novell*, amb un sintagma que revela a la perfecció la naturalesa particular de la història que explica: la progressiva adaptació d'un jove met-

ge a les obligacions de la seva professió, que comença a exercir des del seu consultori en una localitat de províncies, la qual, per bé que mai no sigui esmentada, tot condueix a identificar amb la ciutat de Lleida. Cap judici sobre aquesta novella, tanmateix, no pot prescindir d'un fet que la condiciona fatalment: resta abruptament inacabada i s'interromp justament en el moment en què havia assolit el punt àlgid de l'acció, quan el protagonista ha viatjat a Barcelona a confessar el seu amor a la jove de qui s'ha enamorat, i no sabem si ho ha fet o no, ni amb quin resultat. No és que Torres es proposés cap final obert, ni cap mena de *cliffhanger* per suscitar una nova intriga en el lector; senzillament, en va abandonar la redacció.

Segons confessava ell mateix en una carta, la necessitat de limitar-se al punt de vista restringit i un pèl mesell del protagonista i narrador (una conseqüència indestruïble de l'elecció d'un format narratiu com el diari) l'obligava a una perspectiva moral esquifida, cada cop més insostenible atesa la complicació de la trama i el major compromís dels episodis sentimentals previsiblement futurs. No han d'estranyar-nos unes raons d'aquest tenor coneixent la modèstia de l'autor i la seva exigència envers tots els seus escrits. El cert, no obstant això, és que qui llegeixi aquestes cinquanta pàgines llargues no es pot sentir de cap manera defraudat: no solament s'aboca a un fresc elegantment irònic de la vida social d'una petita ciutat, amb les seves hipocresies i els seus convencionalismes, sinó que té ocasió de presenciar l'oposició de dos personatges molt ben dibuixats i entre el caràcter dels quals es diria que devia bascular el del mateix Màrius Torres: en Salvador —el «metge novell» del títol—, assenyat, prudent i d'una disponibilitat per a l'aventura més aviat gasiva, i en Jaume, també aspirant a exercir com a metge, però molt més passional i amb uns arrauxaments imprevisibles. Les seves discrepàncies, tant en les seves converses com en les seves actuacions, d'un signe per moments molt divers, semblen tenir per a Torres el valor d'un pretext per reflexionar sobre formes molt variades d'entendre la vida, l'amor, les relacions socials, la medicina... En qualsevol cas, entre les raons que devien aconsellar-li deixar aquesta novella sense acabar (a algú que ja podia estar intuïnt que anava a dir més coses amb metàfores i amb símbols que no pas amb invencions i anècdotes), no cal comptar-hi en absolut cap imperícia a l'hora de creuar destins, imaginar diàlegs i descriure situacions. Sense representar cap revolució dins el seu gènere, l'obra d'aquest lector devot de Turguenev i Baring no es pot dir que no sabés alimentar la il·lusió (tot i no completar-la) d'estar imitant brillantment els seus mestres.

L'escriptura de dietaris, per part de Màrius Torres, es concentra exclusivament a les acaballes de 1936 i principis de 1937, just després de l'esclat de la Guerra Civil. Torres elabora dos textos relativament breus (que no superen els trenta dies de redacció), escrits en quartilles soltes i apaïssades —per tant, no podem parlar d'objecte físic relligat—, amb característiques temàtiques i estilístiques comunes i divergents. Un dels trets compartits pels dos escrits és que n'abandona abruptament la redacció perquè es cansa de registrar sempre les mateixes dades, condicionades per una vida que acompanyava el ritme de la reclusió al sanatori —on se seguia un horari estricte— i per les notícies incertes o adverses que arribaven des del front. Això, lligat a la poca confiança en les pròpies capacitats literàries —una activitat, aquesta, que manté gairebé en secret— i a una disposició natural per desinteressar-se per un projecte propi tan aviat com ha passat el fervor inicial, expliquen el perquè d'aquest abandonament, però també que no reprengué aquest gènere amb posterioritat, ja que seran altres les formes que substituiran la d'aquestes obres inicials.

El primer dels dos diaris és el que designem amb el títol de *Dietari per al Víctor* i sorgeix com a catarsi literària davant de l'angoixa provocada per la notícia que el seu germà petit, Víctor Torres, ha decidit allistar-se per anar al front amb la columna Macià-Companys. Aquesta notícia la va llegir el dissabte 5 de setembre a *La Humanitat*, però fins al cap de quatre dies, el 9 d'aquell mes, no es decideix a encetar aquest projecte tan *sui generis*, ja que el concep com un dietari que ha de tenir com a destinatari el seu germà quan torni del front. Per això té com a principal característica que l'informa retrospectivament, en dos *flash-backs*, dels dies horrorosos que va passar, amb una barreja de neguit i d'orgull pel germà, fins que fa decidir emprendre aquesta escriptura per «domesticar els seus nervis», el seu patiment. És, doncs, un sistema per assegurar-se que no mor i mantenir viva l'esperança del seu retorn: «un dietari per a tu. Hi anotaré fidelment, amb absoluta sinceritat, els meus pensaments i els meus sentiments mentre duri aquesta guerra. Així, quan en tornis, si Déu vol que en tornis, podràs tenir, si t'interessa, una idea de la “meva campanya”». De fet, a part de les petites circumstàncies de cada dia, és un report de les notícies que arriben de l'avantguarda bèl·lica, dia per dia, i de com aquestes ajuden a mantenir la fe en la victòria o alimenten el desànim, gràcies als diaris, les ràdios dels dos fronts i les opinions de la resta de pacients i metges del sanatori, d'ideologia diversa i contraposada. Com un militar jubilat a la reserva, Torres es va «excitant i fent exercicis d'estratègia de

saló, tallar aquesta bossa de Terol, acabar la tragèdia d'Oviedo, de l'Alcàsser de Toledo, de Granada... Que fàcil és damunt del mapa!». Però d'entre totes les notícies que van arribar aquells dies, una, per damunt de totes, el va sotraguejar: l'afusellament de Federico García Lorca, comentat en diferents ocasions.

Mentre que només deixa d'escriure durant dos únics dies dels vint-i-un que comprèn aquest diari, compost al llarg del mes de setembre, l'altre dietari, emprès entre finals de novembre de 1936 i principis de gener de 1937, té molts més buits. Aquest *Dietari del tombant de l'any*, que és el títol amb què l'hem designat, es veu interromput en diverses ocasions, a causa de les festes de Nadal —que capgiraven la normalitat de la vida del sanatori— o de la preparació de dos reculls ilustrats de poemes propis per al seu pare i una companya de sanatori. L'inici d'aquest dietari es produeix després de la visita de la seva bestia, que li infon prou ànims per posar-se a estudiar i per dedicar-se, també, a l'escriptura. De la lectura de les seves anotacions es desprèn que aquesta «joia» que sentirà Màrius Torres coincideix amb l'entusiasme que li suscita la relació d'amistat, cada cop més estreta, que manté amb una de les pacients: Mercè Figueras. Coincidint amb les vigílies de Nadal i acompanyant un regal en forma d'antologia lírica, descobrim que els dos amics parlen de la seva relació i que decideixen que no vagi més enllà a causa dels condicionants que els provoquen la malaltia i l'ingrés. Més divers que el dietari anterior, es redueixen les al·lusions a l'actualitat de la guerra i augmenten les anotacions que relaten el dia a dia del sanatori —animat per les festes nadalenques—, però també les que parlen del seu estat d'ànim personal, les notacions sobre el temps, el comentari de lectures, la inclusió de retrats de coneguts i, fins i tot, un autoretrat compost per aforismes.

La prosa epistolar serà el seu exercici literari més prolongat en el temps, ja que Torres no l'abandonarà fins pocs dies abans de la seva mort, el desembre de 1942; i ho és solament perquè ja l'havia començat de manera continuada a mitjan 1936, amb una producció reforçada, això sí, a partir del cop d'estat militar d'aquell any, quan l'esclat de la guerra limita o impedeix les trucades telefòniques amb la família de Lleida i el seu desenllaç, més tard, provoca l'exili a Montpeller de pare, tia i germans. Si a l'aïllament a què condemnaran Màrius Torres la malaltia, la guerra i la posterior derrota de la República hi afegim el fet que a partir de l'agost de 1936 començarà una relació d'amistat amb Mercè Figueras, que cada cop es tornarà més íntima i estreta, podem entendre perfectament que la correspondència es converteixi en una via útil per